

Vad kan undervisning betyda i förskolans verksamhet?

Lärarutbildningsdag 29/10 2018

Britt Tellgren

Förskolans uppdrag – enligt SKOLFS 2018: 50

Utbildningen i förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande.

Den ska vara *rolig, trygg och lärorik* för alla barn som deltar. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på barn och barnens behov, *där omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet*.

I samarbete med hemmen ska förskolan främja barnens utveckling till ansvarsställande människor och samhällsmedlemmar.

Förskolans uppdrag – *helhetssyn*

I utbildningen ingår **undervisning**. *Undervisning* innebär att stimulera och utmana barnen med läroplanens mål som utgångspunkt och riktning, och syftar till utveckling och lärande hos barnen.

Undervisningen ska utgå från ett innehåll som är planerat eller uppstår spontant eftersom barns utveckling och lärande sker hela tiden.

Förskollärare ska ansvara för det pedagogiska innehållet i **undervisningen** och för att det målinriktade arbetet främjar barns utveckling och lärande. Förskollärare har därmed ett särskilt ansvar i utbildningen som arbetslaget genomför gemensamt. / *undervisningen* medverkar **även andra i arbetslaget, t.ex. barnskötare, till att främja barns utveckling och lärande** (SKOLFS 2018:50, s 4).

Utbildningen ska alltid vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet när det gäller såväl innehåll som arbetssätt. Barnen ska ges förutsättningar för bildning, tänkande och kunskapsutveckling utifrån olika aspekter såsom intellektuella, språkliga, etiska, praktiska, sinnliga och estetiska. Detta förutsätter att **alla i arbetslaget deltar i en aktiv diskussion** om barnens lärande och om vad som är viktig kunskap i dag och i framtiden.

Mål Lpfö 98/10

Förskolan ska sträva efter att varje barn

Mål Lpfö 98/18

Förskolan ska ge varje barn förutsättningar att utveckla

Utbildning

I skollagen definieras **utbildning** som ”den verksamhet inom vilken undervisning sker utifrån bestämda mål” (1 kap. 3 § skollagen).

Gert Biesta (2011): Utbildning anger alltid en relation: någon som utbildar någon annan och som har en viss känsla för syftet med sina aktiviteter

Tomas Englund (2007) : Utbildning ses som något som vuxna genomför tillsammans med barnen, ”om lärande äger rum i och genom deltagande och kommunikation, så förändras den lärandes roll från att ha varit en meningsmottagare till att bli en meningsskapare”.

Utbildning blir då inte enbart en reproduktiv process utan också en process som skapar nya meningar och insikter.

Undervisningsbegreppet

- *Undervisning som systematiskt organiserad verksamhet (innehållet ges ett logiskt samband)*
- *Undervisning som intention och reflekterad avsikt (avsikten är att studerande/barnet ska lära sig något)*
- *Undervisning som relation och interaktion (barn, lärare, form och lärandeverktyg är relaterade till varandra) (Rosenqvist 2000, s 34)*
- *Undervisning handlar om att planera så att alla barn möter alla målområden i läroplanen som framför allt gynnar de barn som har störst behov av stöttning för lärande och utveckling (Eidevald 2018)*

Farhågor?

- ✓ Att inte behålla förskolans särart
- ✓ Skolifiering
- ✓ Undervisning som i skolan - förmedlingspedagogik
- ✓ Förmedlande lärare inför barn som ska sitta stilla och lyda
- ✓ Undervisning omtalas i samband med *begränsning* och *prestation* - rädsla för att börja utvärdera barnens prestation
- ✓ Fokus flyttas från trevligheter till något kvalitativt som tolkas som sämre

Förskolans historia och tradition

Barnkrubban

- Mitten av 1800-t 1900-talets början
- Fattigstämpel
- Tillsynsproblem
- Nödlösning
- Filantropisk
- Sparsamhet
- Hygien, vård
- Auktoritär

- Barnstuga
- Daghem/Heltidsgrupp
- Förskola

Barnträdgården

- 1896 – första Kindergarten i Sverige
- Avgiftbelagd fr början
- Borgerlig
- Milt religiös
- Starkt Fröbelinspirerad

- Lekskola/deltidsgrupp
- Förskola
- Sexårsgrupp
- Förskoleklass - Grundskola

Friedrich fröbel (1782-1852)

- Allsidig harmonisk utveckling,
- Barnens natur skulle frodas och utvecklas
- Fostra original inte kopior
- *”Kom, låt oss leva för våra barn, låt dem leva tillsammans med oss, så kommer vi att genom dem vinna vad vi alla behöver”*

Barnträdgård

”att lära genom lek och inte likna skola”

Den instrumentella förmedlingspedagogiken, som skolan ansågs stå för, kritiserades starkt av barnträdgårdsledarinnorna.

Praktiska färdigheter och moral skulle i stället läras in med hjälp av ramsor, sagor, sånger, sysselsättningar, lek och lekar.

Lek betraktades som barnets arbete och barnen skulle genom lek ”visa de vuxna vägen”.

Maria Kjellmark talade i sina föreläsningar om: ”Jag har lärt allt och lär fortfarande allt av *barnen*, jag ger blott tillbaka, vad jag emottagit av dem”.

Barnträdgårdsledarinnornas målbeskrivning

Hanna säger: [...] *nåt mål måste man ha men, och det viktigaste som jag har tyckt har varit roligt också när det gäller lekskola det har varit det att få dom här 15-20 barnen som är individer när dom kommer, att få dom att fungera i grupp det är det som är så spännande och så roligt och det är det som jag tycker skall vara färdigt när dom kommer till skolan.*

Maria Montessori 1879-1952

- Montessorimaterial- en hjälp i lärandet
- För att kunna möta barns behov av aktivitet och motorik utvecklade Maria Montessori arbetsmaterial för olika mognadsstadier och intresseriktningar.
- I ett Montessorirum finns material både för praktiska, intellektuella och sinnestränande övningar

Barnstugeutredningen 1968

Avstånd från skolan

Fantasins betydelse

Lust – inte prestationer

Fri lek

I 1995 års läroplan för förskolläraryrket

Den "bildade" förskolläraren som "den viktigaste kunskapskällan"

Till

- *en hjälpare för barn som själva ska komma fram till kunskapen och kunskapens källor.*

Förskollärares profession fick lysa med sin frånvaro. Att vara förskollärare handlar mer om att överlämna sig åt "naturens gång" och låta barnens intressen komma i första rummet (Liv Sundli och Kari Söndenå i Brusling 2007).

Utbildning och undervisning i förskolan befinner sig i skärningspunkten mellan:

- *Samhällets krav,*
- *Förskolans traditioner,*
- *Den pedagogiska verksamheten och*
- *Förskolepersonalens kompetens.*

- Samhällsdimension
- Förskollärardimension
- Barndimension
- Verksamhetsdimension

Vad kännetecknar undervisning?

Enligt Barnett (1973)

1. Undervisning förutsätter någon förändring hos den som undervisas
2. Den som undervisar håller fast vid uppgiften till att den som undervisas själv kan utföra eller förstå uppgiften. Det betyder att den som undervisar behöver anpassa sin undervisning till den som undervisas.

Vidare förutsätter undervisning att det sker en interaktion mellan den som undervisar och den som blir undervisad – dialogisk – inte en monologisk aktivitet

Undervisning som

- Vägledning i en bestämd riktning
- Tillrättalägga, stimulera, organisera för barns lärande
- Hur kan man hjälpa andra att lära ?
- Teaching becomes the orchestration of learning

Styrkor /möjligheter

- Argument som förut kopplats till positionering gentemot undervisning, nu pekar på att undervisning i förskolan kan ses som en *rättighet för barn*.
- I motsats till att skolifiera förskolan så innebär denna strävan att undervisningen förskolefieras vilket i sin tur stärker förskolan som särart.
- ...att ta tillvara det som barn upplever som meningsfullt samtidigt som barns intressen riktas mot de innehållsdimensioner som vår kultur värderar i dagens samhälle – en undervisning *med* barn (Jonsson, Williams och Pramling Samuelsson 2017, s. 106, kursivering i original)
- **Statushöjning**

Förskolans undervisning komplext i förhållande till förskolans didaktik

- Förändrade sätt att se på de *didaktiska frågorna*, det vill säga hur förskollärare kan ge barn förutsättningar och skapa utmaningar för att stödja barnen i deras lärande genom undervisning.
- Pedagogers undervisningskompetens behöver vara *flerstämmig* för att möta varje enskilt barns behov i förhållande till mål om likvärdighet, utbildningsfunktioner, komplexa förmågor, läroplanen och en oviss framtid. (Vallberg-Roth, 2017)

Undervisning - lärande

Biesta (2011, 2017) betonade undervisning som något relationellt - till skillnad från lärande, förutsätter undervisning **lärarledarskap och lärare som lägger till något nytt.**

■

Vi ska inte vara rädda för att ge barn fakta – barn gillar fakta. Vi behöver inte alltid svara på barns frågor med motfrågor. Ibland har den tanken gått för långt.

Handlar också om val av teoretiska perspektiv som kan leda till skiftande inriktningar

Skolinspektionen

...har sett positiva exempel på välfungerande verksamheter där det pågår läroplansstyrt arbete med att stimulera och utmana barns lärande inom många olika områden.

Det är förskolor där den pedagogiska personalen har kunskap och kompetens för uppdraget, där förskollärare tar ansvar för det pedagogiska arbetet och de målstyrda processerna, det vill säga arbetar med undervisning.

På förskolor med god kvalitet har arbetslaget en aktiv och kontinuerlig möjlighet till reflektion om arbetet och hur det kan förbättras så att barnen får förutsättningar att utvecklas till sin fulla potential.

Skolinspektionen har också sett

.....att förskolepersonalen inte tar tillvara alla möjligheter till samspel och språklig kommunikation som ges med barnen, vilket innebär att barnens initiativ inte alltid uppmuntras för att skapa processer som syftar till utveckling och lärande.

Barnen får inte heller alltid vägledning och stöd från personalen i syfte att ge dem möjlighet att bredda sina val av aktiviteter.

Språklig kommunikation och samspel mellan personal och barn – det vill säga det pedagogiska mötet – används inte genomgående som verktyg i undervisningen på sätt som gör att barnens initiativ tas tillvara.

Därmed missas tillfällen som kunde ge möjlighet att expandera barnens lärande.

Skolinspektionens utvärderingar

Hög kvalitet: Undervisning som präglas av fysisk, emotionell och intellektuell närhet mellan pedagoger och barn, delaktighet, kommunikativa möten m.m.

Låg kvalitet: Aktiviteter utan medvetna avsikter

Omsorg, utveckling och lärande

Förskolan ska erbjuda barnen en trygg omsorg och har en viktig roll för att bidra till att grundlägga barnens trygghet och självkänsla. Utbildningen ska präglas av omsorg om barnets välbefinnande och trygghet.

Förskollärare ska leda de målstyrda processerna och i undervisningen ansvara för att

– omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet,
SKOLFS 2918: 15.

Omsorg – ingår i förskolans utbildningsuppdrag –
omsorgsfull undervisning (Engdahl 2017, föreläsning)

Lek är grunden för utveckling, lärande och välbefinnande

- Lek ska ha en central plats i utbildningen. Ett förhållningssätt hos alla som ingår i arbetslaget och en miljö som uppmuntrar till lek bekräftar lekens betydelse för barnens utveckling, lärande och välbefinnande (SKOLFS 2018:50).
- Fantasi, nyfikenhet, kreativitet, glädje
- Lek integrerar tanke, handling och känsla och ger förutsättningar för reflektion, tankeförmåga, konstnärlighet, kreativitet och HUMOR (Engdahl 2017, föreläsning)

Utbildning som växthus för barns och ungas mänskliga rättigheter

- Hur möjliggör eller hindrar undervisning i förskola och skola barns och ungas växande som innehavare och utövare av mänskliga rättigheter?
- Vilka syften framkommer då pedagoger talar om undervisning om barns mänskliga rättigheter i förskolan?
- Vilket innehåll väljs i undervisning om barns mänskliga rättigheter i förskolan?
- Hur kan utbildning om barns mänskliga rättigheter genomföras i förskolan?

Didaktisk analys

Analyserade syften, innehåll och metoder separat

Syften Kognitiva, etiska, emotionella, sociala, estetiska /kroppsliga

Innehåll Fakta, förståelse, värderingar, färdigheter

Arbetsmetoder

Förmedlande metoder, interaktiva metoder, gestaltande metoder, undersökande metoder

Utgångspunkter i projektet: *Utbildning som växthus för barn och ungas mänskliga rättigheter*

Utbildning betraktas som en process av växande och utbildningens syfte blir då att se barns utveckling som en konstant *process för växande* genom sina nya *erfarenanden* (Dewey 1938/97).

Sara Dalgren (2017) tolkar undervisning i förskolan som ofta varande *inbäddad*. Det är genom en inbäddad undervisning som lärande kan sammanflätas med lek, fostran och omsorg/omvårdnad i förskolan.

Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på (SKOLFS 2018).

Utbildning enligt Dewey (1938/1997)

- En process där lärande, socialisation och subjektskapande sker samtidigt - växande ("growth").
- Det som får barnet att växa är barnens erfarenanden ("experiences")
- Det finns dock erfarenanden som förminskar och förvränger vidare erfarenanden ("mis-education") som till exempel kan förnimmas i den traditionella, instrumentella undervisningen.
- En genuin utbildning ska enligt Dewey syfta till att bereda barnen sådana erfarenanden som vidgar dess möjligheter till nya erfarenanden ("educative experiences") – som gör att barnen förstår sin omgivning bättre och lär sig handla med ett större moraliskt ansvar.
- Därför behöver utbildningen vara meningsfull i sig själv och det kan den bara vara om barn tillåts lära och växa utifrån sina egna erfarenanden och de mål som utvecklas i den pågående processen.

Förskola 1 (1-3 år)	Syften Varför? I förhållande till barns mänskliga rättigheter	
Kognitiva syften	- Utveckla språklig förmåga för att barnen ska göra sig förstådda och för att kunna sätta ord på sina känslor	
Etiska syften:	- Insikter om principer för hur man beter sig mot varandra	
Emotionella syften:	<p>Varje barn ska</p> <ul style="list-style-type: none"> - få känna trygghet i förskolan - få den omsorg den behöver - kunna påverka sin dag och sina behov - bli lyssnad på - bli sedd - ha roligt - förstå sitt eget värde 	
Sociala syften:	<ul style="list-style-type: none"> - Förmåga att interagera/samspeka i gruppssammanhang - Förmåga att hantera konflikter i gruppssammanhang - Förmåga att leka 	
Undersökande/ estetiska/ kroppsliga syften	– Få prova på olika estetiska uttryckssätt	

Förskola 1	Innehåll - Vad?
Kognitivt innehåll	<p><i>Faktaorienterat innehåll.</i></p> <p>Lära sig uttrycka sig i nya ord och begrepp Att göra sig förstådd genom tal- och/eller kroppsspråk Att lära sig sätta ord på sina känslor och egna åsikter</p>
Etiskt innehåll	<p><i>Förståelseorienterat innehåll:</i></p> <p>Förstå hur man beter sig emot sina kamrater i konkreta situationer</p>
Emotionellt innehåll	<p><i>Värdeorienterat innehåll:</i></p> <p>Barnen får erfarenhet av trygghet och omsorg Barnen blir lyssnade och respekterade på i de flesta situationer Barns initiativ, behov och uttryck tas till stor del till vara Barns integritet respekteras Barn får finnas i pedagogerna närhet fysiskt och mentalt Barn undervisas på ett lekfullt sätt</p>
Socialt innehåll	<p><i>Färdighetsorienterat innehåll:</i></p> <p>Lära sig hur man beter sig i grupp och hur man hanterar konflikter Lära sig att hävda sin egen rätt i gruppen genom tal- eller kroppsspråk Lära sig leka med andra barn</p>
Undersökande /estetiskt innehåll	<p><i>Färdighetsorienterat innehåll:</i></p> <p>Provar på målning med olika sorters färger, arbeta med olika sorts leror, dansa och röra sig till musik, sång och fingerlekar etc.</p>

Förskola 1 (1-3) Syften	Arbetsätt – Hur?
Kognitiva: Utveckla den språkliga förmågan	Barnen delas in i smågrupper där samtal och/eller lek pågår Pedagogerna samtalar, lyssnar, läser sagor, sjunger tillsammans med barnen Pedagogerna uppmuntrar språkande och lekfullhet Arbetar med förklaringar
Etiska: hur man beter sig mot varandra	Uppmuntrar barnen att lyssna på varandra Pedagogerna ser sig som förebilder i sina samspel med varandra och barnen
Emotionellt trygghet Inflytande Rätt att bli lyssnad till och sedd Förstå sitt eget värde	Pedagogerna närvarande – fysiskt/ kroppligt och mentalt Pedagogerna delar upp sig i olika rum/ sitter på golvet Rutiner får ta tid – samtal under tiden Pedagogerna respekterar och lyssnar på barnens uttryck, initiativ, viljor och behov så långt det är möjligt Pedagogerna visar respekt för barnens integritet (ex vid blöjbyte) Pedagogerna använder ett lekfullt sätt (Arbetslaget arbetar efter ett mycket strukturerat schema i de dagliga rutinerna)
Sociala Samspela i grupp Hantera konflikter Avsluta sin lek	Stor uppmärksamhet på barnens kropps- och talspråk Markerar varsamt vid konflikter och uppmuntrar barnen att själva lösa dem Uppmärksammar tydligt barnens positiva beteenden framför negativa beteenden
Estetiska pröva på olika uttryckssätt 2018-10-29 Britt Tellgren	Gestaltande och undersökande metoder - vardagsaktiviteter ofta smågruppaktiviteter

Att våga befinna sig i nuet

Jag säger att jag gör mitt jobb bra när jag sitter på golvet och bara finns där, att släppa prestigen lite, jag behöver inte göra så mycket, jag ska inte pyssla, jag ska inte skriva [...] som A gjorde nu på morgonen [...] det här att hon finns där, dom som vill ha kontakt dom kommer till henne och då finns hon där och hon liksom fångar in och kramar lite (Fö 1b)

[...] då kan man stoppa den där liksom bara med en blick och så ser man ju oftast vad som händer. För konflikter blir det ju men då finns man ju där. Och bara vara nära, liksom det här att finnas (Fö 1b).

Summering

- Pedagogerna beskriver sitt arbetssätt angående barns mänskliga rättigheter mer i termer av attityder och förhållningssätt i förhållande till barnen istället för detaljerade planer och innehåll
- Emotionella syften får störst plats - en trygg miljö – viktigt för lärande
- Undervisning *i och genom* barns mänskliga rättigheter kan då sägas handla om mänskliga relationer och förhållningssätt samt innehåller språkutveckling, inflytande och delaktighet som grund.
- Pedagogerna lägger stor vikt vid att vara närvarande i barnens vardagsliv
- Prioriterar interaktion och med barnen och mellan barnen ofta genom att sitta på golvet där barnen finns
- Vägledning och guidning kan här ses som undervisning i förskolan

Forts summering

Undervisningen om barns mänskliga rättigheter innehåller mycket lite direkt undervisning utan gestaltas mer av förståelse och färdigheter och praktiskt handlande.

Rättighetslärande blir till indirekt lärande om mänskliga relationer och interaktion och speciellt med utgångspunkt i barns perspektiv utifrån sin egen kultur.

De två förskolorna tar sig an utbildningen av barns mänskliga rättigheter här och nu och lyfter inte in något innehåll utanför förskolans domän. I de två olika förskolorna synliggörs inget lärande *om* rättigheter enbart lärande *i och genom* rättigheter.

Det mest påtagliga är att pedagogerna i de båda förskolorna prioriterar färdigheter i språkliga förmågor för att barnen ska lära sig finna ord och använda begrepp för det de vill uttrycka. Att stödja barns språkliga utveckling uppfattas av pedagogerna som undervisning om barnens mänskliga rättigheter, i det att varje barn ska ha goda möjligheter att komma till tals och bli lyssnade på.

Forts summering

En social kompetens förespråkas i de båda förskolorna, det vill säga att undervisa barnen i att kommunicera med andra barn och vuxna. Ett innehåll som följer dessa färdighetsmål är att barnen erbjuds ett antal verktyg för att kunna leka tillsammans utan avbrott eller konflikter.

I barns samspel uppstår dock konflikter där de vuxna framstår som förmedlare av och handledare för hur barnen bäst löser dem. I det perspektivet kan undervisning i förskolan ses som en social handling som grundas i pedagogernas val av kunskapsinnehåll

Dalgren (2017) föreslår att undervisning i förskolan skulle kunna skrivas fram som inbäddad där lärande sammanflätas med lek, fostran och omsorg/omvårdnad i förskolans vardag. På så sätt kan vi se det sociala samspelet som undervisningsstrategier i vardagliga förskoleaktiviteter som inbäddad undervisning.

Undervisningsbegreppet i förskolan vad gäller barns mänskliga rättigheter riktar sig i denna studie till innehåll och arbetsmetoder i gruppsammanhang där pedagoger och barn utövar rättighetsundervisning tillsammans ur barnens perspektiv.

Förslag på diskussionsfrågor

- Vad betyder begreppet utbildning i förskolan?
- Vad tänker ni blir det nya i arbetet med undervisning i förskolan? För dig/er som personal? För barnen?
- Vad innebär det för dig /arbetslaget att undervisa barn mellan 1-3 år i förskolan?
- Skiljer det sig åt mot att undervisa 3-5-åringar?
- Vad är hög kvalitet i utbildning?
- Vad är hög kvalitet i undervisning?
- Vad gör man när man inte undervisar i förskolan?
- När ni leker med barnen undervisar ni då?
- När blir det inte undervisning i förskolan?

Utgångspunkter

- **Förstås ur förskolans kontext**
- **Förhållandet mellan undervisning och lärande**
- **Förhållande till lek och lustfyllt lärande**
- **Undervisning som skapar förutsättningar för lärande**
- Undervisning förväntas underlätta lärandet – barn som *learners*
- Lärande möjlig utan undervisning och utanför undervisande situationer (Säljö, 2014, Illeris, 2015).
- Undervisning kan också ske utan lärande (Rosenqvist, 2000; Sandberg, 2012).
- Material och miljö är också starkt kopplad till lärande

Strategier som karakteriserar undervisning i förskolan (Doverborg, Pramling & Pramling Samuelsson, 2013)

- variation som en grundläggande aspekt i barns lärande
- betydelsen av lärandesituationens inramning – att utgå från ett lärandeobjekt och följa barns frågor och intresse samt att föra samtal på metanivå
- att utveckla möten och samordning mellan förskollärares och barns perspektiv
- att utvidga sammanhanget från ett lokalt till ett expansivt språk
- att utmana och stötta barnen i deras lärande
- att vidareutveckla sitt eget kunnande inom en mångfald områden med syfte att stödja barns idéer och förslag
- att synliggöra mönster och samband med syfte att stödja ett vidgat lärande.